

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:17, Aralık 2018, s. 293-313

Dr. İsmet TİTİZ

Türk Standartları Enstitüsü, Muhasebe-Finans, ismettitiz32@gmail.com

TÜRKİYE AÇISINDAN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ GELİŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

21. yüzyılda hızlı değişim ve mobilizasyon her alanda olduğu gibi ülkeleri arası yabancı sermaye yatırımlarının dağılımının da olmuştur. İşletmeler kendini ulusal sınırlara hapsedmek yerine ürün veya hizmet üretimi ve satışını mümkün olan en yüksek kazancı elde edecekleri ülkelerde yapmaktadırlar. Gelişmekte olan tüm dünya ülkeleri daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını (DYSY) çekmek için bir birleriyle yarış içerisindedir. Gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımcılara daha cazibeli yatırım ortamı oluşturma gayretleri uluslararası rekabete dönüşmüştür. Ülkelerin daha cazip ve avantajlı yatırım ortamı yaratmayı amaçlayan reformları, yatırımcıların kararlarında yönlendirici ve önemli bir rol oynamaktadır. Karar vericiler yatırım teşviklerini yönlendirilirken mevcut yatırımcılar arasında da haksız rekabet oluşmaması için büyük çaba gösterirler. Doğrusu birçok ülke rekabet dengesini sağlıklı kurmak ve yatırımcıların dikkatini çekecek cazip yöntemler geliştirmek için özel bir gayret içinde olmuşlardır. Birçok bilgin ve uygulayıcı, DYSY çeşitli etkenlerden dolayı ekonomik büyümenin anahtarı olarak görür. Yatırım teşviklerine ek olarak, yabancı yatırımcılar cezbeden ülkeler küresel ticareti sürükleyen önemli bir güç olarak değerlendirilir. Bu çalışma 1980'lerden beri Türkiye'nin küresel ticaretle bütünleşme hedefleri ve bunların ülke ekonomisine etkisini değerlendirmektedir. Çalışma DYSY'nin Türkiye ekonomisine olumlu ve olumsuz etkilerine istatistiksel gerçekleştirmeler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Etkileri, Yatırım Teşvikleri, Rekabet Gücü, Ülke Güven Endeksi

EVALUATION OF PROGRESS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT FOR TURKEY

Abstract

In the 21st century, allocation of foreign capital investments between countries change rapidly as same as changes and mobilization happen in all other areas. Firms produce and sales their products or services in any country where they can earn as much as possible instead of limiting themselves to their nations. All developing countries in the world race to attract more foreign direct investment (FDI). Efforts of developing countries in creating more appealing investment environments for foreign direct investment turn into international rivalry. The reforms of countries that aim to create a more attractive and advantageous investment environment play a leading and important role in the decisions of foreign investors. Decision makers make great efforts not to create unfair competition among available investors while leading incentives of investments. Indeed, many countries have endeavored to establish a healthy balance in competitiveness and to develop attractive methods that encourage foreign investors. Many scholars and practitioners consider FDI a key to economic growth due to various factors. In addition to the investment incentives, countries attracting foreign investors are considered an important force that drives global trade. This study aim to evaluate Turkey's targets to integrate with global trade and their effects on national economy since 1980s. The study has been evaluated positive and negative impacts on economy of Turkey by using statistical analysis datas.

Keywords: Effects Of Foreign Direct Investments, Investment Incentives, Competition Power, Country Confidence Index

0.Giriş

Gelişmekte olan ülkelerde tasarruftan çok harcama düzeyi yüksek olduğundan, bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri için yabancı sermaye ihtiyaçları daha fazla olmaktadır. Gelişme evresinde bu ülkeler, sermaye ihtiyaçlarını ya borçlanarak yada özendirici özelleştirme yada değişik yatırım yollarıyla yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekmeye çalışırlar. Gelişimini tamamlamamış ve hala yeterli sermayesi olmayan bu ülkelerin ilk dönemlerinde tasarruf oranı çok düşüktür yada hemen hemen hiç yoktur. İktisadi olarak bir ülkede gelirin harcanmayan kısmına, tasarruf denilir. Ülkenin sahip olduğu toplam tasarruf birikimi, yatırımların finansmanı açısından yatırım kaynak olarak büyük öneme sahiptir. Yurtiçi tasarruflar kamu ve özel kesimin birikimlerinden, yatırımlar ise kamu ve özel kesimin sabit sermaye yatırımları ve artan stok değişimlerinden oluşur(Kaygısız, Kaya, Kösekahyaolu; s.278-279)

Bir ülkede ekonomik gelişme ve refah oluşmasına rağmen, tasarruf düzeyi artmayan ekonomide, altyapı ve diğer büyük sermaye gerektiren yatırımlar için aşırı miktarda sermaye ve fona ihtiyacı doğmaktadır. İşte günümüzde gelişmekte olan ülkeler, yatırım planlaması ile sermaye

ihtiyaçlarını iç kaynaklardan yada dış kaynaklardan temin etme yoluna giderler. Gelişmekte olan bu ülkeler kendi öz kaynaklarında oluşturmadıkları fonları değişik, yatırımcılar için cazip yöntemler geliştirmeye çalışırlar. Doğrudan sermaye yatırımları, “*Doğrudan Yatırımlar El Kitabı*”nda en tanımıyla; “*bir ekonomide yerleşik yatırımcının diğer bir ekonominin yerleştiği olan bir işletmeye kalıcı ilişki kurmak amacıyla yaptığı sınır ötesi yatırımdır (OECD, 2008, s.17).*” şeklinde tanımlanmaktadır. DYSY gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin, rekabet edebilmenin ve bir üst sınıf gelir düzeyine çıkabilmenin önemli basamaklarından kabul edilir. Çünkü DYSY nın gittiği ülkeye fonlarıyla birlikte Know-how, teknoloji, yeni yönetim anlayışı ve dış pazarlara açılma imkânı sağlarlar (Durgan, 2016, s.5).

DYSY, uluslararası yatırım yapan firmalar, fonlar yada finans kuruluş konsorsiyum fonları yatırım kullandırmada değişik yöntemler kullanırlar. Bu yatırımlarında, ülkede yeni firma kurarak, piyasadaki firma satın alarak, mevcut firmaların sermayesine belli bir oranda ortak olarak, kendine bağlı hale getirme işlemlerine DYSY denilir. (Uzun, Sevcan, s.7) Günümüzde birçok gelişmekte ülkelerin, yüksek tutarlı yeni yatırımlar, büyüme ve istihdam artırma istekleri, DYSY çekme istemeleri bazı hasarları ve tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin fon elde etme ve çekme rekabeti, fon sağlayan ülkelerinde iştahını, ekonomik ve siyasi yönlendirmelerini, aşırı karlılık beklentileri, istisnai talepleri ve tercihlerini çeşitlendirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler genellikle, DYSY fonlar için hukuki güvence oluşturmak, yatırımları cazip hale getirmek için orta ve uzun vadeli, çeşitli sektörel yada bölgesel teşvik programlar hazırlarlar. Doğrudan yatırım yapacak firmalar, finans kuruluşları, ilgili ülkede siyasi istikrar, gelişmeye eğilimi gösteren sektörler, cazip teşvikler, siyasi iktidarları istek düzeyini vb. durumlara göre karar verirler(Kaya, Kahreman; 2017, s. 2-3). DYSY sayesinde ulusal ve uluslararası şirketler yatırım yapacağı ülkelere yeni teknoloji, yeni pazar elde etme, yeni istihdam imkânları oluşturdukları görüşü ağırlık basar(Saygın, 2017, s. 288-289).

Gelişmekte olan ülkelerde toplumdaki satınalma gücünün artmasıyla, refah düzeyinin yükselmesi, lüks ürünlere talebin artması ile tüketim ağırlıklı olmaktadır. Gelişen piyasa ekonomilerinin canlılığı devam ettirmekle beraber, büyük uzun vadeli yatırımlar için finans piyasasında yada şirketlerde yeterli düzeyde fon oluşmadığından yabancı sermayeye ihtiyaç fazla olmaktadır. İktisadi sistemin temel kuralı olanda bir şeye talebin çok olması, değerinin artmasına yani sermayenin değeri olan faiz oranlarının artmasına neden olmaktadır. Bir üreticide ödemiş olduğu faiz maliyetini, doğrudan üreteceği ürünlerin maliyetine yansıtarak, faaliyetini karlı hale dönüştürecektir. Maliyetlere yansıyan faizler artan fiyatları ve dolayısıyla, enflasyonist dalgalanmanın ilk halkasını oluşturacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde bu dengeyi sağlamak adına, yatırımların talep şiddeti ile fonların maliyeti arasında tercih ikilemi ile karşı karşıya kalırlar. Üretimde sermaye maliyetin yanında istihdam ve büyüme tercihi de ekonomi yönetiminin tercihlerin etkileyenler arasında en önemli yer tutar. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler vergi gelirlerinin önemli kısmını reel kesimin gelişimine yönlendirerek, büyük yatırımlara milli fonlarla yada dışarıdan maliyetine katlanarak daha uzun vadeli borçlanma yoluyla fon bulmak durumundadırlar(Yavan, Kara; s.19-20). Bu çalışmada ülkemizdeki son onbeş yıl içinde, siyasi istikrarın, bölgesel gelişmelerin, ülke güven endeksi ile DYSY arasındaki ilişkinin yabancı yatı-

rımlara nasıl yansıdığını, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerin bu süreçteki verileri değerlendirilecektir.

1. Ülkelere Yabancı Sermaye Giriş Şekilleri

Yabancı sermaye yatırımları doğal olarak güvenli bir ekonomiye gitmeyi ve iyi bir getiri ile istedikleri zaman dönmeyi tercih ederler. Dolayısıyla yabancı sermaye yatırımları da ülkelere girişlerde farklı olabilmektedir.

1.1. Doğrudan (dolaysız) sermaye yatırımı

Yatırımcının ulusal sınırları dışındaki bir ekonomik ortamda, firmanın yönetimini elde etmek yada uzun vadeli söz sahibi olmak amacıyla yapmış olduğu yatırım şeklidir(Durgan, 2016, s.8), (TCMB, s.22-23). Doğrudan sermaye yatırımında, yatırımcı işletmenin yeni ortak olduğu şirketin en az % 10'una ortak olması esastır. DYSY'da genellikle yabancı bir firmanın yatırım yapacağı ülkedeki girmek istediği sektördeki belli bir pazara sahip firmayı satın alması şeklinde olabilir. Hedefteki ülkede, mevcut kurulu bir firmanın sermayesine belli bir yüzde ile ortak olarak girmek. Bazen de belli bir bedel karşılığında, belli süreli know-how, yönetim ve teknoloji bilgi yönetim sistemleri ile katkı sağlama şekli ile doğrudan sermaye yatırımı olabilmektedir(Gbkz Durgan, 2016, s.7-12).

1.2. Portföy Yatırımı

DYSY yöntemiyle portföy yatırım sisteminde, yatırımcı firmanın ulusal sınırlar dışında tek bir firmaya değil de, hedef ülkedeki menkul değerlere yapacağı yatırımlardır. Bu yatırım cinsinde genellikle hisse senetleri, kamu yada özel firmalara ait bono ve tahvil alımları şeklinde gerçekleşmektedir(Yavan, Kara, 2003, s. 20). Bu yatırım şekli, doğrudan firmanın yapısına ortak olma yada diğer yöntemlere göre daha kısa vadeli olmaktadır. Bazen derinliği olmayan ülke ekonomileri sıcak para kavramı ile ifade edilen ve pekte olumlu bakılmayan doğrudan yabancı sermaye şeklinde değerlendirilir(Karluk, 2013, 758-9)

2. DYSY'nın Ülke Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Yabancı yatırım akışları sadece ev sahibi ülke sermayesiyle değil, aynı zamanda teknoloji ve know-how edinme ve yeni pazarlara erişim ve aynı zamanda kâr elde etmek için girişimler yoluyla da yönlendirilmektedir. Ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi teşvik etmek için değerli sermaye sağlar ve teknoloji ve bilgiyi aktarır. Ayrıca, dış pazarlara erişim sağlar. Aslında, bilgi ve işgücü becerileri ile üretkenlik yönleri, doğrudan yabancı yatırımları çekme ve elde tutmada önemli bir etkiye sahiptir. Dünyadaki çoğu ülke artık uluslararası yatırımları çekmeye ve kolaylaştırmaya çalışıyor. Doğrudan yabancı yatırımlardan teknoloji transferi gelişmekte olan ülkeler için yadsınamaz bir role sahiptir(Durgan, 2016, s.25). İnteraktif gelişim ortamı, teknolojik inovasyonun yayılmasına olanak tanır; gelişim ve yüksek teknoloji ürünü elde etmede yardımcı olur ve ülkeler arasında kültürel alışverişi teşvik eder(Abdoulaye Oury Bah, Xie Kefan, Oji-Okoro Izuchukwu s.81-82).

2.1. DYSY Ekonomik Büyümeye Etkisi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımının, başa ekonomilere yönelmesinin birçok farklı iç ve dış etkilerini söylemek mümkündür. Ancak DYSY birçok gelişmekte olan ülke tarafından talep edilmesi yada teşvik edilmesi bir takım beklentileri içerdiğindedir. Bu beklentilerin başında

ülke ekonomisinin büyümesi ile ithalatı azaltmak ve diğer yandan da yeni ürün çeşitliliği ile ihracatı arttırmaktır. Ekonomik kalkınmada milli gelir dengesini oluşturmak, ülkedeki refah düzeyini artırmak isterler(Şahin 2015, s.160-161). Diğer yandan yatırımcı fonlar da risk aldıkları mevcut ekonomilerinden daha büyük bir getiri elde etmeyi arzularlar. Dolayısıyla yatırımcı fonlar, yatırım yapacakları ekonomilerden, hukuki güvence içinde olmayı, açıkça belli etmezlerse de bazı sektörlerde hâkimiyeti sağlamayı, ucuza hammadde sağlamayı güvence altına almaya ve ekonomilere daha fazla hükmetmek isterler. DYSY ları bir ekonomik bölgeye gelip, gelmeme konusunda hem iç ve hem de dış faktörlerden oluşan, birçok bileşeni dikkate alarak karar verir(Kar, Tatlısöz 2008, s.8-12).

Ülkedeki büyümeyi sağlaması, istihdamı artırması, üretim miktarını, ihracatı, biryanda ithalatı, refah düzeyini artırması gibi birçok olumlu etkisi vardır. Tüm ülke ekonomi yönetimleri ya da siyasi iktidarların söylemleri öncelikli olarak ekonomik büyümeyi sağlamak üzerine olmaktadır. Ülke ekonomisinin gelişmesinde, ekonomik büyümeyi ilk tetikleyen unsurlar, büyük altyapı (enerji, ulaşım ağı, demir çelik, petrokimya, tarım ülkesi ise gıda işleme sanayisi vb) yatırımlarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, DYSY'nın yapılması, özellikle uzun vadeli yöntemlerle sermayenin çekilmesi ülke ekonomisinin sağlıklı ve istikrarlı büyümesine ve tüm sektörlerde olumlu hareketlilik, teknolojik yeni yatırımların yapılmasına ve istihdama etkisi olacağı kabul edilir(Lebe, 2001 s. 4-6). Bir diğer faydasında sıkça yön ve ülke değiştiren sıcak paranın ülke ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisini minimum düzeye kalacağıdır. Uluslararası yatırım amaçlı dolaşım sağlayan paralar, her zaman güvenilir yatırım alanları ararlar. Dolayısıyla gelişmiş, ekonomik ve siyasi istikrarı yüksek olan ülkeler çoğu zaman bu pastanın kaymağını yemektedirler. Fakat bazen gelişmekte olan ülkelerdeki, yatırım getirisinin fazlalığı, (istihdam maliyetinin düşüklüğü, yeni pazarlara yakınlığı, ilgili ülkedeki sektörel ve bölgesel özendirici teşvikler vb) bu ülkelerde kayda değer düzeyde DYSY çekebilmektedirler(Güven, 2008:3-5). Gelişmekte olan ülkeler DYSY yatırımlarında, borçlanma ile fon bulmak özellikle yeteri düzeyde uzun vadeli ve düşük maliyetle değilse (anapara+fazi) geri ödemesi daha sıkıntılı olmaktadır. Bazen mevcut borcu ödemek için yeniden ve daha yüksek maliyetli bir fon ile borçlanma durumu ile karşılaşılır.. Ülkemiz son 10 yıl içinde yabancı sermaye yatırımlarının artışı ile kayda değer önemli miktar artışı olmuştur.

2.2. DYSY İstihdama Etkisi

DYSY'nin en önemli beklenen faydalarından biri ülke istihdamı artırarak, çalışma hayat standardının artmasına etkilemesidir. Birçok ülke istihdam sorununu yabancı yatırımları çoğaltma yönetimi ile üretim çeşitlendirmesi ile çözüme çabasında olurlar(Ercan, 2001: s. 89). Yatırım potansiyelinin yükselmesi ile artan istihdam talebi kişi başına geliri artırmakla birlikte, artan üretimle bazı tüketim ürünlerinin fiyatının düşmesine ve dolayısıyla satın alma gücünün artması ile yeni istihdam alanlarının doğmasını dolaylı olarak çalışma hayatını olumlu yansıyabilir. Fakat DYSY' şirket satınalma şeklinde gerçekleşmesi durumunda değil sermaye artırımını, aksine yeni teknoloji ile istihdama olumsuz etkisi bile olabilir(Şahin, 2016: s.106-7), (Göçer ve Peker, 2014: s.120). Bazen yerli işletmeleri için yabancı yatırımcı firmalara karşı rekabet edememenin olumsuz sonuçları değerlendirilmekle birlikte, bazen de olumlu yansımalarını doğrulayıcı sonuçlar ortaya

çıkılmaktadır. Özellikle yüksek ücretlerle yetişmiş çalışanların yerli işletmelerden transferi ile olumsuz yönü daha belirgin bir şekilde değerlendirilmektedir (Akbulut; 2009,s.42).

Türkiye'deki yabancı yatırımların istihdama yeterli düzeyde olumlu katkısının olmadığı ilişkin bir takıma çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmaların birinde, kısa süreli katkılarının olduğu fakat uzun vadeli katkılarının kısıtlı olduğu görüşü öne çıkmıştır(Üçler, Kızılkaya, Bulut; 2013, s.26-27). Diğer bir çalışmada, aksine DYSY'nin bankacılık hizmet sektörüne yatırımlarda ise, hem istihdam ve hem de yıllık büyüme üzerinde olumlu etkisinin olduğu hesaplanmıştır(Bülbul, Emirmahmutoğlu 2010, s. 220-222), (Şahin, 2016 s.3-4), (Vergil, Ayaş 2014, s. 18). Ülkemizdeki DYSY'nin istenilen düzeyde istihdama etkisinin olmaması bir çok nedene bağlanabilir. Doğrudan altyapı ve temelden yatırım amaçlı olmaması, şubeler şeklinde yatırımın ön planda olması, yada daha finans hizmeti alında yatırımın yapılması temel etken olabilir. Fakat bu alandaki diğer bazı çalışmalarda, gelişmiş ekonomilerde, DYSY'nin olumlu istihdam etkilerinin olduğu tespit edilmiştir(Saray; 2011: s.3-5). Aslında tüm bu farklı çalışma ve sonuçlara rağmen, ülkemizin genç dinamik nüfusuna rağmen beklen düzeyde DYSY çekmediğin söylemek mümkündür. Ülkemizde istenilen düzeyde etkisinin ortaya çıkmamasının birçok nedeni sayılabilir. AB giriş sürecinde yaşanan dalgalanmalar, sermaye teşviklerinin doğru yapılamaması, bölgesel ve jeopolitik riskler, terör gibi bir çok değişik faktörü saymak mümkündür.

2.3. DYSY Teknoloji Transferine Etkisi

Teknoloji, günümüzde firmaların genel amaç ve hedeflerine ulaştırabilecek araçlarından en önemlisidir. Teknolojik gelişme, sadece üretim amaçlı teknolojinin geliştirilmesi şeklinde algılanmamalıdır. Teknolojik gelişme, ekonomideki sektörel yatırım stratejileri, genç dinamik nüfustan yararlanma isteği, ar-ge, yeni üretim yöntemleri, DYSY'nin yatırım kararı değişimini etkileyebilmektedir(Emre Şahin, 2011: s.4-5). DYSY'nin yatırım yaptığı teknolojik gelişmesine de etkisinin olduğu görüşü ağır basmaktadır. Özellikle yatırım yapılan alanın, diğer birçok sektörün gelişimi ile iç içe ise, dalga etkisi daha farklı olmaktadır. Günümüzde otomotiv sektöründeki, teknolojik değişim bunu örnek gösterilebilir. Gelişmekte olana ülkelere üretim yapan otomotiv firmaları, hem bu ülkelere yatırımlarını yapmakta ve hem de ilgili sektörlerle işbirliği yaparak diğer yerli firmaların ar-ge yatırımlarına yöne vermektedirler. Bu görüşün temelinde gelişmiş ülkelere genellikle, gelişmekte olan ülkelere doğru DYSY'nin aktığı bir gerçektir. Dolayısıyla yatırım yapan firma ya kendi gelişmiş teknolojisi ile yada yeni teknolojik yatırımlarla gelişmekte olan ülkelere giriş yapmaktadırlar. Teknolojisi gelişmiş şirketler belli bir oranda ortak olmak yada tamamıyla satın alma yöntemiyle yeni pazarlara yatırımlarla giriş yaparlar(Köprücü, 2017: s.3-4). DYSY'nin gelişmekte olan ülkeler için etkisinin olumlu olduğu yaptığı bir gerçektir. Özellikle DYSY ile teknoloji transferinin artmasına, ülkedeki ar-ge yatırımları ve patent uygulamalarına olumlu etkisi olmaktadır. Yeni teknoloji transferleri ile verimlilik ve sanayi üretimi üzerinde de pozitif etkisinin olduğu bir gerçektir(Elitaş, Şeker, Danacı 2016: s.15-16). Çok uluslu dünyaya mal olmuş birçok büyük sermayeli şirketle, sadece bir ülkede değil birden fazla ülkede teknolojileri, üretim teknikleri, yönetim bilgileri ve ticari tecrübeleri ticari hayata katkıda bulunurlar. Ortaklık yönetimi ile yatırım yapan şirketler teknolojilerini bağlı şirketlere, ortaklarına teknoloji transferinde daha istekli olabilmektedirler. Teknolojilerini kendi bünyelerinde kullanmak, yada tedarikçilerine kullanırmak adına belli düzeyde müsamaha gösterirler.

Gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda teknoloji transferlerini taklit ve kopyalama yöntemleriyle elde edilmektedir. Fakat rekabet etmek zorunda oldukları, ulusal sınırlar içinde engel olma ihtimali olan şirketlere teknolojilerini satmama eğiliminde ve hassasiyetinde olurlar(Kaya,2006: s. 9-12).

2.4. DYSY Yeni Pazarlara Girme Stratejisi

Gelişmekte olan ülkeler için yabancı yatırımcı çekmek ne kadar önemli ise, yabancı yatırımcının da güvenilir, getirisi iyi, gelişmekte olan pazarlara girmek ve stratejik yeni ortaklıklar kurmakta o kadar önemlidir. Gelişmiş ülkelerdeki yatırımcı işletmelerin, gelişmekte olan ülkelere göre güçlü sermaye yapıları, teknolojik üstünlükleri, yalın yönetim anlayışları, ucuz kredi bulma avantajları, teşviklerde ve vergi avantajlarını dikkate alarak üstünlük sağlamaya çalışan güçlü şirketlerdir (Ulaş, 2008: s.79). Yeni bir ülkede yatırım kararı vermek, birçok riski içinde barındırmakla karmaşık ve uzun bir süreci ve birçok farklı süzgeçten geçirmeyi gerektirmektedir. Çünkü hedef pazar olarak seçilen ülkenin mevcut pazar durumu, gelişmişlik durumu, coğrafik yapısı, hammadde kaynakları, tüketici pazarlara ulaşım durumu, rekabet ortamı, sektörel gelişmişlik düzeyi, çevresel ve kültürel farklılıklar vb. birçok faktörün dikkate alınmasını zorunlu kılar(Üner, s.117-118, Ulaş, 2008: s80-81). DYSY yatırım yapan çok uluslu bazı işletmeler, yatırım yaptığı ülkelerde, kendisine bağlı firmalarda, tedarikçiler, müşterilerle daha global ve entegre bir hammadde ve ürün dağıtım ağı kurmak amacıyla yatay yada dikey yönlü pazar gelişimine olumlu etki görülür. Doğrudan yatırım yapan bazı işletmeler, ilgili pazarda ürün satışına yönelik yatırımlarında, hammadde kaynağına yönelik daha ucuza mal etme odaklı arayışları önemli bir etkidir. Asya kökenli büyük firmaların Ortadoğu ve Afrika yada Güney Amerika gibi ülkelerde doğrudan yatırımları kararları örnek gösterilebilir(Kaya, 2006: s.8-9). Yeni pazarlara girme kararı veren firmalar genellikle yatırım yaptığı ülkedeki nüfus, hammadde kaynakları, hukuki düzenlemeler, iç ve dış pazarlara açılım gibi tüketim ve tedarik gibi durumları dikkate alırlar(Sak, 2018: s.1). DYSY yatırımı yapan fonlar yada firmalar, Kendi yatırım bölgelerinde yada merkezlerinde mevcut olmayan stratejik öneme sahip hammadde kaynaklarına ulaşmak amacıyla ve daha düşük maliyetlerle yada yüksek karlarla faaliyetlerini sürdürmek en önemli karar etkenlerindedir(Kanberoglu, Mollavelioglu; 2013: s.8-9). Uluslararası ticarete daha fazla önem arz etmesi, nakliye maliyetlerinin yüksekliği kaçınılmaz bir etkidir. ÇU şirketler ulaşım maliyetleri etkisi ile kısa mesafeli bölgelerde yatırım yapmayı pozitif bir etki olarak değerlendirirler. DYSY nın da uzak mesafelere yatırımı negatif bir algı olarak değerlendirdikleri bir gerçektir. Uzaklık artıka yatırım alanına ilişkin iletişim, denetim maliyetleri yatırımcıları yada sermaye akımını azaltmaktadır(Durgan, 2016: s.79). yatırımcılar açısından, hammadde kaynağının önemi, teşviklerin cazip etkisi, getiri oranı veya diğer etkenlerin stratejik önemi fazla olmadığı sürece yakın alanlara yatırım yapmayı tercih ederler(Ulaş, 2008: s.83-88).

2.5. DYSY Ülkenin Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi

“Ödemeler dengesi, geniş tanımıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin, başka ekonomilerde yerleşik kişilerle belirli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistiksel bir rapordur”(Eğilmez, 2014). Özet bir ifade ile bir ekonomide ithalatın sürekli ihracattan fazla olması, dolayısıyla bu ithalat için sürekli döviz ihtiyacının dengesinin sağlanması için yabancı sermaye ihtiyacının olmasıdır. Bu sermaye ihtiyacı ülke olarak borçlanma

yoluyla yada yabancı sermaye girişleri ile bu açıklar kapatılmaya çalışılır. Bir ülke ekonomisinin de sürekli borçlanma yoluyla ödemeler dengesini sağlaması hem imkânsız hem de kredi ihtiyacı arttıkça kredi maliyetleri katlanılmaz duruma ulaşacaktır (Gbkz Yükseler, 1998: s.3-10). DYSY yatırımları ülkelere yönelişi, ürün üretim artış kapasitesi, ürün yelpazesi, teknoloji eğilimler, jeopolitik gelişmeler, teşvikler, yatırım indirimleri, coğrafik avantajlar vb düzenlemeler yatırımları geliştirmekte olan ülkelere yönlendirmektedir. Yabancı sermaye yatırımları ile girişi olan döviz transferi ödemeler dengesinde olumlu etki oluşturur. Genel olarak politik büyüme ve gelişmeler ülke ekonomisinde mikro ve makro etkilerinin olumlu değişimlerin olacağı kabul edilir. Fakat DYSY çeken veya ihraç eden ülkelerin tercihleri yön değiştirdiğinde, geliştirmekte olan ülkeler için zor bir süreç başlamaktadır. Bunun en bariz görünür şekli ile ABD faiz artırımı kararları ile, ABD'ye sermayenin yönelmesi geliştirmekte olan ülkeleri zor duruma sokmuştur. Ülkemizin son iki yılda DYSY'nin düşün nedenlerinden en önemlisi ABD'deki FED'in faiz artışı iken ikinci sırada ise ülkemizin içinde bulunduğu bölgedeki jeopolitik gelişmeler en önemli ve etkili sebeplerden olmuştur (Gbkz: (<http://www.tcmb.gov.tr>. Erişim:14/09/2018. Ödemeler Dengesi ve İstatistikler Raporu). DYSY yatırımlananlarından geliştirmekte olan ülkelerin en büyük beklentisi, üretim girdilerinin daha düşük maliyetle üretilmesi, ithalatın azaltılması üzerinde odaklanılır. Ülke ekonomisinde sağlayacağı olumlu büyüme ile üretim kapasitesinin artmasına, ihracatın artmasına, diğer yandan ithalatın da azalması etki edecektir (Kanberoğlu, Mollavelioğlu; 2013, s. 8-9). DYSY yatırımlarındaki gelişmeler doğru ve yerinde teşviklerle ödeme dengesinde daha olumlu etkiler sağlayacaktır. Ülkemizdeki DYSY olumlu etkisini kazanmak için, iç piyasada ithal ikamesini sağlayacak sektörlerin cazip hale getirilmesi, yeni üretim sektörlerin geliştirilerek çoğaltılması ve ihracata yönelik üretimin gelişmesi ve teşvik edilmesi gerekir.

2.6. DYSY Döviz Kuru Üzerine Etkisi

Küresel iletişim, ulaşım ve taşımacılık faaliyetlerinin gelişmesi ile, geliştirmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu sermaye istenilen getiriye ve avantajları sağladığı zaman DYSY da bu alanlara yönelmektedir. Geliştirmekte olan ülkelerde, hedeflediği büyüme ve ülke refah düzeyini gerçekleştirmek için, yatırım yeri arayan sermayeleri birtakım avantajlarla cazip hale getirirler (Kızılkaya, Ay; 2014: s.301). Geliştirmekte olan bir ülke için riskli yabancı yatırımlardan biri kısa vadeli portföy yatırımlarıdır. Bu yatırımlar yüksek faiz ve ülkedeki spekülasyon hareketlerinden yüksek kazanç sağlayıp hızla piyasadandan çekilendir. Portföy yatırımları kısa süreli finans piyasalarında rahatlatma sağlayabilir, döviz bolluğu ile milli paranın değer kazanmasına, lüks tüketimin artmasına ve faizlerin belli bir süre düşmesine neden olabilir. Döviz kuru yüksele dönemlerinde, ülkedeki yabancı portföy yatırımlarının hareketlenmesini azaltmak için gerekli tedbirler alınmalıdır (Arslan, Çiçek; 2017: s.298). Ülkeye girişi olan yabancı sermayenin tüketim alanında kullanılmasına, ithalat yoluyla taleplerin karşılanması yoluna gidilmesi, sonu ülke ekonomisi için yüksek enflasyon ve ekonomik krizlere zemin hazırlayacaktır (Integral Forex, değerlendirme Erişim:23.06.2016). Bir ülkedeki faiz oranlarının yüksekliği yatırım düşüncesinde olan yatırımcıları, yatırım yapmaktan vaz geçirmeye ve en risksiz olan doğrudan zahmetsiz ve kaybetme riski olmayan faize yatırım yapmaya teşvik etmektedir. DYSY'yi arttırmak adına verilecek yüksek faizler ise enflasyonu yukarı hareketlendiren en önemli etkenlerdendir. Sermayedarlar faiz getirisi ile kar getirisi arasındaki olumlu farka göre kararlarını verirler. Döviz kuru ülke içindeki

enflasyona göre değeri oluşurken, DYSY'nin fazlalığı durumunda döviz kuru artışı bazen enflasyonun gerisinde kalması ile sermayenin cazip getirisi olan başka ekonomilere yönelmesine neden olacaktır. DYSY hareketlerinin reel döviz kuru hareketlerinde, kısa vadeli sermaye yatırımları ile milli paranın reel değeri arasında pozitif bir etkileşiminin olduğu fikri ağır basmaktadır(Takım, 2016:s.50-51). DYSY yatırımları gidecekleri yada yatırım yapacakları ülke sınırlarında sağlıklı yatırım iklimi, hukuksal güvence, istikrarlı ekonomik ortam, kur dalgalanmaları, faiz oranları, milli paraya müdahalelerde güvence ve siyasi istikrarlı süreç isterler. DYSY yatırımcılarının aradığı bu şartların tamamını bir arada sağlamak, gelişmekte olan ülkelerin en çok zorlandıkları konular olmaktadır(Işık 2016, s. 2). Ülkemiz açısından DYSY nin teşvik ve cazibesi için birçok orta ve uzun vadeli programlar hazırlanmasına rağmen yeterli düzeyde yatırım cazibe merkezi olamamıştır. Belki de bunun en önemli etkeni belli dönemlerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, uzun yıllar devam eden yüksek enflasyon ve faiz oranları, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü özelleştirme politikalarının siyasi çekişmelere alet edilmesi gibi nedenlerle istenilen düzeyde DYSY gelmemiştir. 2000 yıllardan sonra Avrupa Birliğine (AB) üyelik çabaları ile bir yükseliş ivmesi kazandığı, gelişmekte olan ülkeler arasında kayda değer DYSY yatırımları dikkat çekmeye başlamıştır(Kökocak, Arslan-2007, s.6-8).

Gelişmekte olan ülkelerin borçlanma durumları da aynen şirket borçlanmaları gibi maliyet-fayda ve kazanç ilişkisi seyri gösterir. Borçlanma düzeyi arttıkça, borç verenlerin gözündeki riski artmaktadır. Riskin artmış olduğu durumlarda fon sağlamanın maliyeti giderek yükselmektedir. Dolayısıyla borçlanma yoluyla yatırım yapan gelişmekte olan ülkelerin, yapacakları yatırım getirisini ve borçlanma maliyetini çok iyi değerlendirmesi gerekir. Büyüme eğiliminde olan yabancı şirketler, gelişmekte olan ekonomilere ya ortaklık şeklinde yada tamamen satın yoluyla yeni gelişmekte olan ekonomilerin potansiyelinden istifade etmek isterler.

2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yön Veren Etkenler

DYSY'larının yeni bir ülkede yatırım yapmasının bir çok etkeni yada faktörler sayılabilir. Gelişmekte olan ülkeler genellikle daha fazla yabancı sermaye çekebilmek amacıyla değişik teşvik yöntemlerini ve değişik politikalarla yatırımcıyı cezbetmeye çalışırlar. Bu teşvik çabalarının yanında ülkelerin uzaklık yakınlıkları, köklü ikili ilişkileri, coğrafik, din, milliyet, ortak para birliği, dil birliği vb. birçok etkeni saymak mümkündür(Durgan, 2016: s.33).

Yatırımcı firmalar açısından, yeni girilen ekonomiden beklentilerini şöyle bir tablo ile özetlemek mümkündür. Her yatırımcı şirketler yatırım yapacağı alan ve ülkeyi değerlendirmeye tabi tutarlar. Tüm fonlar bu değerlendirmeleri sadece birkaç maddede toplamak yanlış sonuçlara götürebilir. Yatırım yapılacak ülkenin en önemli öne çıkan faktörleri belirleyip, değerlendirmek ve belli düzeyde yatırım yapılabilir beklenti ve değer elde edilirse yatırım kararı ortaya çıkmaktadır(Emmelie, Erik, Sofie, s.7-15).

DYSY Kararlarında Genel Olarak Etkili Olan Global Faktörler

	Ülke Geneli politikalar	Teşvik Edici Yada Kolaylaştırıcı Etkenler	Yatırımın Özelliğine Göre Ekonomik Yönlendiriciler	Kültürel ve Coğrafik Belirleyiciler
1	Ekonomik büyümeler ve siyasi istikrar	İkili uluslararası yatırım anlaşmaları	Ekonomik büyüklük, kişi başına gelir düzeyi,	Ülkedeki eğitim düzeyi,
2	İlgili Piyasaya Giriş ve Çıkış Kuralları	Yatırım teşvik ve çifte vergilendirme	Ekonomik büyüme hızı ve dinamikleri,	Ortak dil anlayışı,
3	Yabancı Ortaklık Anlayışı ve Standartları	Yatırım teşvik koşullarının sürdürülebilirliği,	Teknik işgücü ve istihdam düzeyi,	Ortak yada hoşgörü kapsamında din anlayışı,
4	Ülkenin DYSY ilgili uluslararası Anlaşmalara bağlılığı	Ekonomik İşleyiş prensipleri ve ticari etik kuralları	Ekonomideki tüketici tercihleri,	Ortak para birimi
5	Ülkenin siyasi ve Ekonomi yönetiminin yönetim anlayışı	Yatırım alanı ile sosyal gelişmişlik düzeyi,	Pazarın yapısı ve Dünya pazarlarına açılımı	Komşuluk ilişkileri ve geçmiş tarihi anlayış,
6	Ülke yönetiminin Ekonomi içindeki etkinliği ve politika belirleme serbestisi,	Altyapı gelişmişlik düzeyi, hammadde kaynaklarına ulaşma	Bölgesel ve küresel piyasalarla entegrasyonu	Ortak sınır düzeyi ve kültürel ve sosyal ilişkiler,
7	Özel mülkiyetin korunması ve fikri mülkiyet hakları,	Yeni yatırımlara, altyapı destekleri	İlk yatırım maliyetleri ve ilk dönem teşvikleri	Uzaklık ve kültürel farklılıklar,
8	Sanayinin Gelişmişlik düzeyi ve Coğrafik teşvikler	Doğrudan yatırımları ve yabancı yatırımcıya ek teşvikler	Üretim girdi maliyetlerinde denge düzeyi,	Coğrafik büyüklük ve nüfus büyüklüğü
9	Döviz kurları ve dünya ticareti ile entegrasyon	Hammadde kaynağına ulaşmada sınırlar	Lojistik ve diğer yan sektörlerle uyum düzeyi	Tarihi ve milliyetçilik bağlar,
10	Hukuk sistemi ve Vergilendirme politikaları	İthalat yada ihracattaki kısıtlamalar	Mükayeseli üstünlük sağlama imkanları	Siyasi, dini veya politik gizli hedefler
11	Özelleştirme politikaları ve Yabancı Yatırımcı anlayışı,		Finans sektörünün gelişmişlik düzeyi ve dünya finans sektörü ile entegrasyonu	Ekonomideki girişimcilik ve yenilikçilik anlayışı,

<http://www.globalization101.org/factors-influencing-foreign-investment-decisions/> (Erişim:08/08/2018)

DYSY Kararlarında Cezbedici Etkisi Olan Ulusal Düzenleyici Faktörler

Siyasi Etkenler	Yasal Düzenlemeler	Yatırım Maliyetleri	Yabancı Para Kısıtları	Vergi Mevzuatı	Mali Düzenlemeler	Yetişkin İnsan Kaynağı
-Politik istikrar ve belirsizlikler -Siyasi iktidarın özel sektör ve yabancı yatırımcı anlayışı -Vergisel destekler, kredi oranları -Gümrük koruma anlayışı, -İhracat fırsatları, serbest bölge ve ikili anlaşmalar	-Yabancı şirketlerde çalışanlara ve yabancılara tanınan destekler, -Yatırım yapılacak mal ve hizmet sektörüne talep, -Patent / marka koruma ve uygulama kolaylığı, -Fiyat serbestisi ve müdahale mevzuatı, -Diğer ticari kısıtlayıcı hükümler	-Küçük ve orta ölçekli yatırım destekleri, -İşçilik maliyet unsurları, -Ham madde kaynağı ve desteklemeler -Ulaştırma ve lojistik maliyetleri, -Ürün ihracatında destekleri -Makine-Tesis vergi muafiyetleri	-Ana şirket ve şubeler arası para hareketlilik kısıtlamaları -Sermaye geri dönüşüm kısıtlamaları -Yerel para biriminin uluslararası dönüşüm/değişim düzeyi,	-Çifte vergilendirme düzenlemeleri, -Merkez ile şube para transferlerinde stopaj mevzuatı, -Hukuksal yapıya göre vergi oranları, - Amortisman ve stok değerleme mevzuatı	-Ulusal faiz oranları, -Ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarının uygulanabilirliği, -Ülkedeki enflasyon oranı, -Kar dağıtım ve sermaye transfer mevzuatı, -Dönem sonu kar dağıtım ve çalışanlara pay zorunluluğu, -özelleştirme uygulamaları	-Yetkin personelin varlığı, -Yerel yönetimlerin yaklaşımı ve yetenekleri, -Bölgesel yatırımlarda bölgesel gelişmişliği, -Yabancıların çalışma mevzuatı, -Yabancıların sosyal ve kültürel yaşam düzeyi, -Görevden alma ve atama mevzuatı -Sendikalar ve diğer STK yaklaşımları,

Kay-

nak:http://www.exporthelp.co.za/modules/8_export_plan/distribution/factors.html. (Erişim:07/08/201)

1980 yıllardan itibaren dünyada başlayan globalleşme, özelleştirme hareketlerinin giderek hızlanması ile dünya ticari çok uluslu şirketlerin yabancı ülkelere doğrudan sermaye yatırımları ile girmeleri başlamıştır. Gelişmiş yada gelişmekte olan ülkeler bu doğrudan yabancı sermayeleri çekmek amacıyla mevzuatlarında birçok teşvik amaçlı düzenlemeler yapmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında daha fazla DYSY çekmek için mevzuat düzenlemeleri bir rekabet oluşturmuştur. Bu düzenlemelerin ağırlıklı noktası ise teşvik amaçlı düzenlemeler olmuştur. Bir kısmı vergisel avantajlar, bir kısmı işçilik maliyetleri, bazıları altyapı destekleri, ikili sözleşmeler, çifte vergilendirme vb. birçok konuyu içermiştir(Durgan, 2016: s.48-49).

2.8. Dünyada Sermaye Çekmede Önemli Olan Bazı Ülkelerin Doğrudan Yatırım Güven Endeksi Görünümü

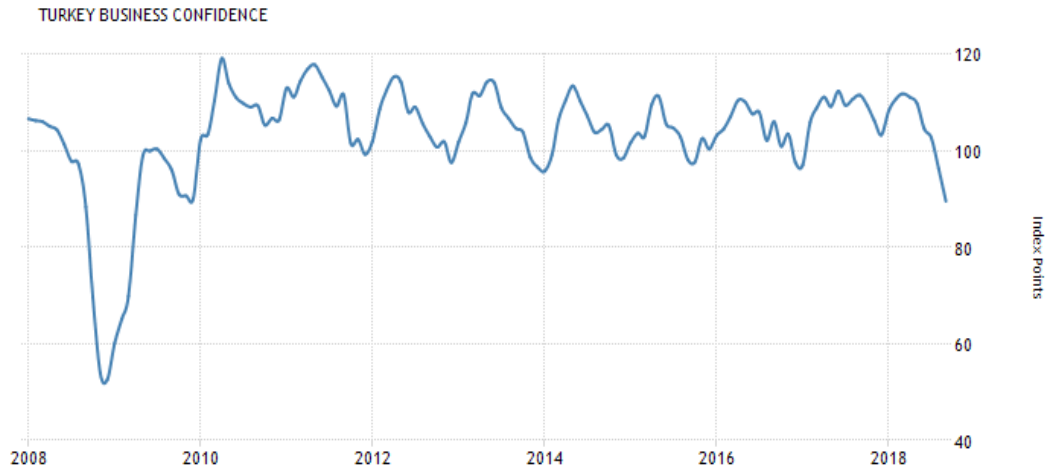
Yabancı Doğrudan Yatırım Güven Endeksi ülkelerin politik, ekonomik ve düzenleyici değişikliklerden nasıl etkilendiğini, tüketicilerin ekonomik geleceğe nasıl baktığını göstermektedir. Türkiye’de Devlet İstatistik Kurumu tarafından her ay açıklanan tüketici güven endeksi dışında küresel piyasalarda en çok takip edilen ve her ay yayınlanan endeksler yatırımcı açısından yönlendirici etkisi vardır. Güven endeksi, iç talep ve ekonomik büyümeye ilişkin de, önemli gös-

tergedir. Tüketici güven endeksi değeri 100'ün altında kaldığı zaman ekonomide büyüme beklentisinin zayıfladığını, tüketicilerin harcama eğiliminde yavaşlama olacağı, piyasada bir daralma ve dolayısıyla büyümenin yavaşlama beklentisi yükselmektedir. Dolayısıyla para politikaları tüketici harcamalarını artırmaya yönelik uygulamaya harekete geçirme, tüketimi yönlendirici politikalar geliştirilir. Diğer taraftan Tüketici endeksi 100 eşliğinin çok üzerine çıktığında tüketicinin ekonomide büyüme beklentisi içinde olacağını iyimserliğin yüksek olduğunun en önemli göstergelerinden biridir(Aydemir, 2018).

Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerin İş/Yatırım Güven Endeksi

Country	Last	Previous	Highest	Lowest
Australia	6.00	Sep/18 5	21	-30
Brazil	52.80	Sep/18 53.3	68.5	35
Canada	50.40	Sep/18 61.9	75	36.1
China	50.80	Sep/18 51.3	59.2	38.8
India	64.90	Jun/18 60.1	71.8	45.7
Indonesia	112.82	Jun/18 106	122	95.12
Italy	105.70	Sep/18 105	122	71.5
Mexico	50.90	Sep/18 51.2	58.1	33.7
Netherlands	5.70	Sep/18 5.9	10.9	-23.5
Russia	-3.00	Sep/18 -3	7	-20
Saudi Arabia	3.00	Jun/16 -12	63	-12
Singapore	7.00	Jun/18 13	54	-57
South Africa	38.00	Sep/18 39	91	10.2
South Korea	73.00	Sep/18 73	119	35
Spain	-3.70	Sep/18 -4.8	8.5	-39
Switzerland	102.20	Sep/18 98.9	119	70.7
Turkey	89.60	Sep/18 96.4	123	52.6

<https://tradingeconomics.com/turkey/business-confidence>. Erişim: 10.10.2018

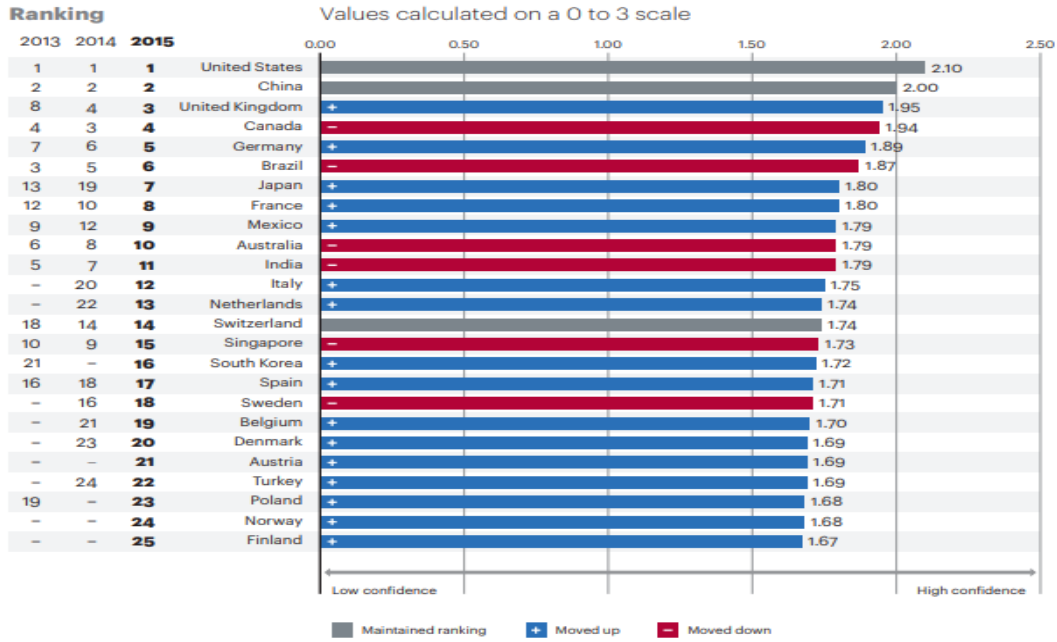
SOURCE: TRADINGECONOMICS.COM | CENTRAL BANK OF THE REPUBLIC OF TURKEY

Kaynak: <https://tradingeconomics.com/turkey/business-confidence>. Erişim: 10.10.2018

Türkiye'de İş Güveni, 2008 yılında 110 düzeyinde iken, 2010 dan sonra 120 düzeyine çıkmıştır. Bu dönemde de Türkiye'ye girişi olan DYSY ları rekor düzeye ulaşarak 16.142 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren yaşanan özellikle jeopolitik, siyasi, ekonomik kararlar dalgalanmaya neden olmuştur. En son verileri ile Eylül 2018'de 99.34 Endeks puan endeksine kadar gerilemiştir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yatırımcı gözüyle, 2018 yılında doğrudan yatırımın yapılacağı en iyi ülke 2,09 puan ile Amerika Birleşik Devletleri'dir ve 25 ülke içinde 1. sırada yer almıştır. Bu ülkeyi Kanada 1,82 puanla 2.sırada ve 1,81 puanla Almanya 3. sırada takip etmiştir. Türkiye ise 2016 yılından itibaren ilk 25 ülke sıralamasına girememiştir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere en son 2015 yılında 22. Sırada 1.69 puan ile kapatmıştır. Dünyada 2015 yılında ilk 25 ülke sıralamasında yatırım güven endeksi aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

2015 FDI Confidence Index® ranking and scores

Source: A.T. Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index®, 2015

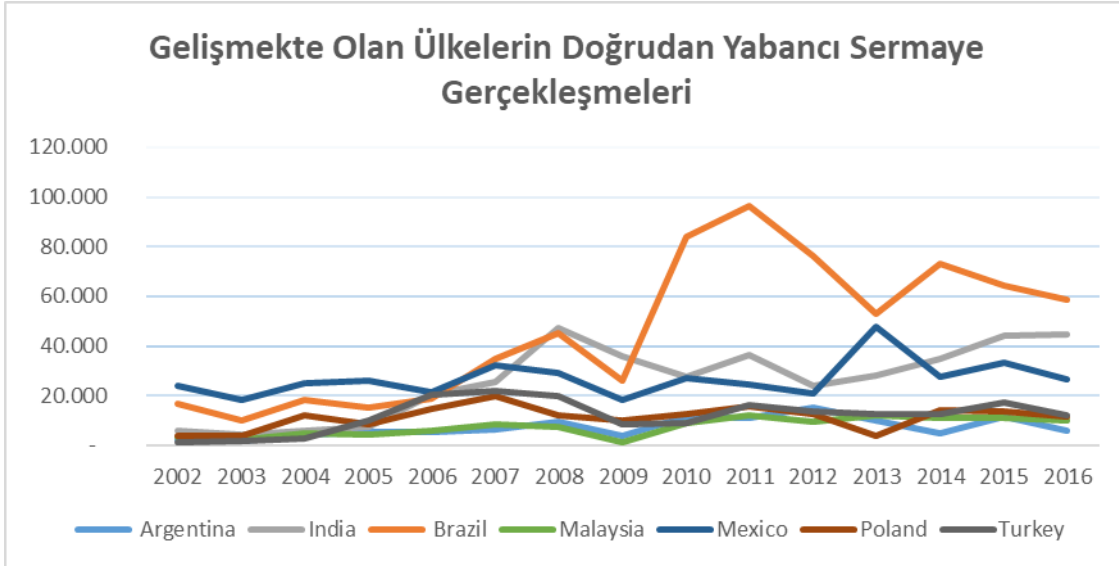
<http://www.atkearney.fr/documents/10192/5797358/Connected+Risks%E2%80%9494Investing+in+a+Divergent+World.pdf/e45b9ffa-700b-445e-bb34-e2dfff082009> (Erişim 10.10.2018)

Gelişmekte Olan Ülkelerin DYSY Gerçekleşmeleri

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Argentina	9.726	4.017	11.333	10.840	15.324	9.822	5.065	11.759	5.745
Brazil	45.058	25.949	83.749	96.152	76.098	53.060	73.086	64.267	58.680
Canada	61.553	22.700	28.400	39.669	43.111	69.391	59.062	41.512	33.721
Chile	15.518	12.946	17.227	17.739	27.046	19.331	23.784	15.866	11.266
Colombia	10.565	8.035	6.430	14.648	15.039	16.209	16.163	11.732	13.593
India	47.102	35.634	27.417	36.190	24.196	28.199	34.582	44.064	44.486
Italy	-10.835	20.077	9.178	34.324	93	24.273	23.223	19.331	28.955
Malaysia	7.172	1.453	9.060	12.198	9.239	12.115	10.877	11.122	9.926
Mexico	29.381	18.112	27.263	24.706	21.061	47.537	27.508	33.181	26.739
Poland	12.283	10.039	12.796	15.925	12.424	3.625	14.269	13.472	11.358
Portugal	3.549	1.611	2.424	7.428	8.858	2.702	2.976	6.933	6.065
Spain	76.993	10.407	39.873	28.379	25.696	37.436	25.655	11.910	18.659
Turkey	19.851	8.585	9.086	16.142	13.631	12.771	12.458	17.259	11.987
Viet Nam	9.579	7.600	8.000	7.519	8.368	8.900	9.200	11.800	12.600

<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>. Erişim 20.07.2018

Yukarıdaki grafik son 15 yıl için dünya ekonomisinde gelişmekte olan ülkeler arasında adı geçen ve yapısal özellikleri ile ülkemize benzeyen bir çok ülkenin DYSY girişlerinde dalgalanmalar yaşadıkları gözükmektedir. 2009 yılından itibaren yaklaşık % 100 artış gösteren ülke Brezilya olmuştur. Bu ülkenin Dünya Kupası öncesi yapmış olduğu DYSY düzenlemeleri etkili olabileceği gibi, ekonomik yönlendirici teşviklerde etkili olmuş olabilir. İkinci ve üçüncü sırada ise Hindistan ile Meksika artış göstermiştir. Hindistan'ın gelişen ve Çin'den sonra büyüklüğü ile güven veren gelişmeleri ile istikrarlı DYSY akışı sağladığı görülmektedir. Meksika'daki gelişmeler ise ABD'deki ilişkilere bağlı olarak artış ve azalışlar göstermiştir. Türkiye ise son beş yıldan itibaren azalış eğiliminde olsa da, ortalama gelişmekte olana ülkelerden çokta geride kalmamıştır. Ülkemizin dünyadaki DYSY ları son 15 yıl içinde sürekli bir artış terendi yakalım olsa bile, dünyada dolaşıma giren DYSY ve ekonomik büyüklük açısından oranı giderek azalış göstermektedir.(Gbkz (Durgan, s. 99-100).

<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> Erişim 20.07.201

Yukarıdaki ilk tablo ülkelerin güven endeksini göstermektedir. Güven endeksi yüksek olan gelişmiş ülkeler ABD, Almanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler zaten hem finans merkezi olmaları ve hem de uzun süredir birçok büyük şirketlerin merkezi olmaları nedeniyle sermaye sıkıntısı gelişmekte olan ülkelere göre daha azdır. Yukarıda ki tabloda gelişmekte olan ülkelerin ise güven endeksi 1,00 ile 1,80 arası aralıklarda gidip gelmektedir. Bu artış ve azalışların bir çok nedenini saymak mümkündür. Siyasi belirsizlikler, aşırı borçlanma, yeni mevzuat düzenlemeleri, bölgesel jeopolitik gelişmeler, vb. birçok neden etkin olmaktadır. Fakat güven endeksi 1,50 den yukarıya doğru yükseldikçe ülkelerin DYSY konusunda kayda değer artışlar sağladığı gözükmektedir. Ülkemizde de, 2005 yılından itibaren artan güven endeksi 1,13 ile 1,69 arasındaki dalgalanma ile yabancı sermaye yatırımlarının artışına ilişkin bir paralellik göstermiştir. Özellikle, 2005 yılından itibaren artış eğilimi içerisine giren ve 10 milyar ABD Dolarının üzerine çıkan uluslararası doğrudan yatırım girişleri, 2007 yılında tarihinin en yüksek seviyesi olan 22 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Ancak 2008 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz sebebiyle, azalan küresel doğrudan yatırım akımlarından Türkiye de

etkilenmiştir. 2010 yılından itibaren tekrar artışa geçen uluslararası doğrudan yatırımlar, 2011 yılında 16,2 milyar ABD Doları ile yatay bir seyir izlemiştir. 2012, 2013 ve 2014 yıllarında 12-13 milyar ABD Doları bandında gerçekleşmiş, 2015 yılında ise 17,6 milyar ABD Doları ile krizden sonraki en yüksek değerine ulaşmıştır.

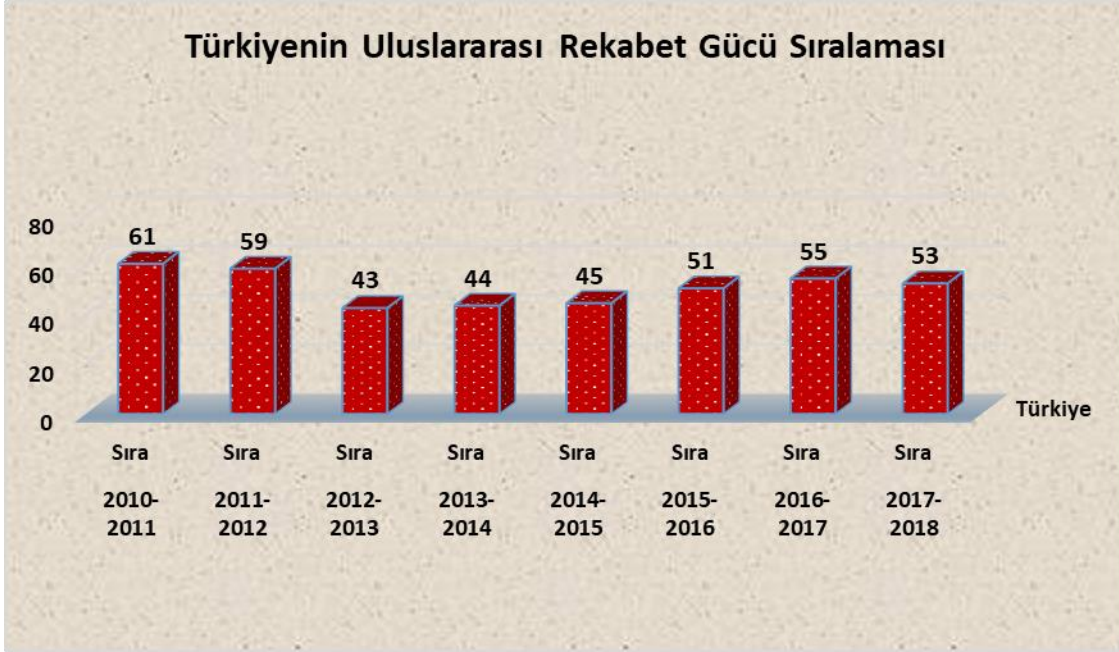
Kaynak: TCMB *2018 yılı verileri Temmuz ayı itibarıyla yıllıklandırılmıştır.
<https://m.hazine.gov.tr/File/Index>

2000'li yılların başından itibaren dünya ekonomisinin ve dünyada yapılan yatırımların artan hacminin yanı sıra, Türkiye'de yürütülen istikrarlı ve öngörülebilir politikalar ile ekonominin büyümesi sayesinde Türkiye'ye yönelik uluslararası doğrudan yatırımlar kayda değer biçimde artmıştır. Fakat bu artışlar hiçbir zaman beklenen oranda gerçekleşmemiştir. Ülkemizin jeopolitik konumu dolayısıyla, siyasi hareketlenmelerin ve birçok gelişmiş ülkenin kendi çıkarlarının bu bölgede çakışması, ülkemiz aleyhine bazı ekonomik ve siyasi farkı eğilimler ve oluşumları desteklemektedirler.

2.9. Ülkemizin Rekabet Gücünün Gelişim Süreci

Dünya ekonomisinin globalleşmesi ile birlikte ülkelerin ekonomik yapılarının değişik açılardan değerlendireside söz konusu olmuştur. Günümüzde bir ekonominin dış ekonomilere karşı rekabet edebilme gücü çok önemli göstergelerdendir(Karaca, 2014: s. 3-4). Ülkenin ekonomik gücünün göstergesi değişik tanımlara konu olsa da, genel olarak farklı yöntemlerle hesaplanan rekabet gücünün yüksekliği, dış yatırımcılar için cazip bir gösterge olarak değerlendirilmektedir(Ovalı, 2014: s. 2-4). Ülkeler kendi rekabet gücünü artırmak için bir yandan iç piyasadaki üreticilerin rekabet şartlarını iyileştirmek, diğer yandan mal ve hizmet üretimini hem artırmak ve hem de geliştirmek için uluslararası sermaye akışına teşvik ederler. DYSY'nun teşvikinde özel-

likle yenilikçi ve rekabet arttırıcı etki oluşturacak yatırım çeşitlerini, sektörel yada bölgesel bazda teşviklerle artırmaya çalışırlar(Karakurt, 2010: s. 8,18). Ülkemizdeki 1980-2012 yılları arasında DYSY'nın dış rekabet gücü üzerine bir ilişkisinin var olduğu belirtilmektedir. Fakat bu ilişkinin ülkemizde, kısa dönemde DYSY'nın dış rekabet gücünün artışına neden olmadığı, ülkemizde iç dinamiklerle artan rekabet gücünün DYSY'nin akışına neden olduğu belirlenmiştir(Karakurt, 2010: s. 18).

Kaynak:<https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018/>
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks>. (Erişim 06/08/2018)

Uzun dönemde ise çift taraflı bir etkinin olduğu bulunmuş ve ülkemizin dış rekabet gücünün DYSY'na ve DYSY'nin de rekabet gücünün artışına olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir. (İnançlı, Aydın; 2015: s.67)

Ülkemizde 2000 yıllardan itibaren artan siyasi istikrar ile yükselen seremeye akışı 2010 yılında 61. sırada olan ülkemizi 2012 yılında 43. Sıraya kadar düşürmüştür. 2012 yılından itibaren ülkemiz içindeki DYSY'nın tedirgin olmasına neden olan ekonomik ve siyasi gelişmeler hem DYSY yatırımlarının azalmasına hem de rekabet gücünün uluslararası düzeyde düşmesine neden olmuştur.

Sonuç

Dünyadaki küreselleşme hareketleri sermaye hareketlerinde beraberinde hızlandırmıştır. Sermaye hareketliliğini etkileyen birçok ulusal ve uluslararası etkenin olduğunu birçok çalışma göstermiştir. Gelişmiş yada gelişmekte olan her ülkenin ekonomi yönetimi, ekonomik refah düzeyini arttırmak adına değişik stratejik kararlar alırlar. Bu kararların bazısı uluslararası yatırımcıların dikkatini çeker olumlu etki yapar, alınan kararlar ile istenilen hedeflere doğru ilerleme sağlanır. Yabancı fonlar yada firmalar dünya ekonomileri içinde güvenilir ve ekonomik

getirisi yüksek olan bölgeleri ve ülkeler arasında hareketlilik gösterirler. Bu hareketliliğin temel nedeni, hareketlerinin ekonomik getirisinin yanında, hukuki düzenlemeler, dini, kültürel, coğrafi yakınlıklar, stratejik ortaklıklar, pazara yakınlık, hammadde kaynağı gibi birçok etkileyen faktörler olduğu kabul gören bir gerçektir.

Ülkemizdeki globalleşme ve dünya ticareti ile entegre olma çabalarının temeli 1980 yıllara bir dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak 1980 kararlarından itibaren ülkemizde ekonomi odaklı birçok stratejik ekonomik teşvikler, hukuki düzenlemeler ve kararlar alınmıştır. Belli dönemlerde bu teşvikler yabancı yatırımcı açısından karşılık görmemiş, ülkemizin ekonomik büyüklüğüne rağmen istenilen düzeyde DYSY akışı olmamıştır. 2000 yıllardan itibaren ülkemizdeki yönetim anlayışı ve siyasi istikrar, güven ortamı DYSY akımını hızlandırmış, kendi içinde rekor düzeye artış göstermiştir. Fakat bu dönemde dünya genelindeki DYSY miktarındaki artış rağmen ülkemizin aldığı pay oransal olarak düşüş göstermiştir. Buda göstermektedir ki ülkemizde tüm teşviklere, siyasi istikrara, güven ortamına ve hukuki düzenlemelerine rağmen yeterli olmamıştır. Tüm bu düzenlemeleri olumsuz gösteren veya olumsuz etki oluşturan durum, bölgesel jeopolitik düzenlemeler en önemli etkidir. DYSY'nın ülkemizde istihdama, ekonomik büyümeye, rekabet gücünün gelişmesine, globalleşen dünya piyasalarına ürünlerinin açılmasına olumlu etkisinin olduğunu yapılan çalışmalar göstermiştir. Fakat teknolojik gelişmeye etkinliği ve teknoloji transferine, cari açığa veya diğer ekonomik büyümeye etkisi olan faktörlere yeterli düzeyde katkı oluşturduğunu söylememiz mümkün değildir.

Ülkemizin son yıllarda düşen güven endeksi, DYSY'nın azalması ile eş doğrusal bir etki göstermiştir. 2000 yıllardan itibaren ülkemizin artan güven endeksi oranı 2007-2010 yıllarında 1,60 üzerine çıkararak zirve yapmıştır. Bu tarihten itibaren tekrar bir duraklama ve gerileme dönemi başlamıştır. Bu düşüşler DYSY'nın da azalış eğilimine girdiğini göstermiştir. Bu düşüşler ile ülkemizin uluslararası rekabet gücü ilk başlarda 61 sıradan 43. Sıraya kadar yükselmiş, fakat son 5 yıl içinde tekrar 53. Sıraya kadar gerilemiştir. Son yıllarda ülkemizde ve bölgesel jeopolitik gelişmeler, bu olumsuz eğilimler üzerindeki etkisi kaçınılmaz olmuştur. Ülkemizin, dünya global piyasalarından tekrar yatırımcı dikkatini çekmesi ve güven sağlaması için, yönetim, hukuki altyapı, vergisel teşvikler, bölgesel altyapı destekleri, istihdam desteği ve özellikle teknolojik yatırım destekleri konusunda farkındalıklar yapması kaçınılmaz olmuştur. Çünkü bu düzenlemeleri tüm dünya ülkeleri yapmakla birlikte, gelişmekte olan ve aşırı düzeyde DYSY'na ihtiyaç duyan ülkeler arasında ise bir rekabet giderek artış göstermektedir.

KAYNAKLAR

Abdoulaye Oury Bah, Xie Kefan, Oji-Okoro Izuchukwu; "Strategies and Determinants of Foreign Direct Investment" (FDI) Attraction, International Journal of Management Science and Business Administration Volume 1, Issue 5, April 2015.

Akbulut Mustafa; "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Büyüme ve İstidam İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman-2009.

- Arslan Salih, Çiçek Macide; “Yabancı Portföy Yatırımları ile Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye’de Yabancı Sermayenin Vergilendirilmesi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayı 2017.
- Aydemir Aysel; “Tüketici güven endeksi nedir? Piyasaları Nasıl etkiler”, 17 Haziran 2016, <https://www.gcmforex.com/egitim/makale-arsivi/tuketici-guven-endeksi-nedir-piyasaları-nasıl-etkiler>.
- Bülbül Okan Güray, Emirmahmutoğlu Furkan; Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstidam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi 12/1-, s. 205-238, 2010.
- Durgan, Selma; “Türkiye’nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi”, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayın No: 2954, 2016.
- Eğilmez Mahfi; <http://www.mahfiegilmez.com/2014/01/odemeler-dengesini-okumak.html>, Erişim:14/09/2018.
- Elitaş Cemal, Şeker Ayberk, Danacı Tuğçe; “Technology Transfer In The Context Of Foreign Capital And Domestic Investment: Cointegration And Casulatiy Analıysis For Turkey”, Eurasian Academy of Sciences Eurasian Econometrics, Statistics & Economics Journal 2016, Valume:s1 pp.39-53.
- Emmelie Marcus, Erik Fjordgren, Sofie Palmqvist; “İmportant Factors Behind Country choice- Where to invest” Master Thesis, School of Management and Economics, Växjö University. FE3014 - International Marketing Strategy, spring 2008, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:206024/FULLTEXT01>. (Erişim 08/08/2018).
- Ercan, M.K; “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki”, GÜ İİBF dergisi, Yıl:2011, 3(2), 81-92.
- Göçer İsmet, Peker Osman; “Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneğinde Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi”, CBÜ İİBF, Yönetim ve Ekonomi, Yıl:2014, Cilt:21, Sayı:1.
- Güven Yılmaz; “Türkiye’de 1980 sonrası Dönemde Dorudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”; EOÜ, İİBF dergisi, (I),s. 75-9, Nisan 2008.
- <https://tradingeconomics.com/turkey/business-confidence>. Erişim. 10.10.2018.
- Işık Cem; “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımıyla Türkiye Örneği”, IUJEAS, Vol 1, Issue 1, January 2016.
- İnançlı Selim, Aydın Fatoş; “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ve Dış Rekabet Gücü İlişkisi: Türkiye İçin Nedensellik Analizi”, Sakarya İktisat Dergisi, Cilt:4 Sayı:1, - pp.52-69 - ISSN : 2147-0790, yıl: 2015.

- Kanberoğlu Zafer, Mollavelioğlu Şükrü M, “Sürdürülebilir Kalkınmada Doğrudan Yabancı Yatırımların Rolü’nün Üzerine Teorik Bir Analiz”; AÜ İİBF Dergisi, Yıl:2013, Cilt 27, Sayı:3, s.285-305.
- Kar Muhsin, Tatlısöz Fatma; “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, KMU İİBF Dergisi, Yıl:10, Sayı:14, Aralık 2008.
- Karaca, C. (2014):“Kamu müdahalelerinin küresel rekabet gücü ve uluslararası doğrudan yatırımlar üzerindeki etkisi: Türkiye örneği”, International Journal of Human Sciences, 11(1), 715-740.
- Karakurt, Alper (2010), “ Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri”, AÜ. SBF Dergisi, 65(2), 143-163.
- Kaya Abdulkadir, Kahreman Yusuf; “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi!, ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), II/4, s.25-39, Aralık 2017.
- Kaya Harun; “Doğrudan Yurtdışı Yatırımlar Yoluyla Teknoloji Transferi ve Türkiye: Bir Literatür İncelemesi”, Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XXV, Sayı 2, 2006, s.85-102.)
- Kaygısız Durgun Ayşe, Kaya Göze Dilek, Kösekahyaoglu Levent; “Türkiye’de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme:1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, 7 (1):273:300.
- Kızılkaya Oktay, Ay Ahmet; “Reel Döviz Kuru ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi’nin Ardl Yöntemi ile Analizi: Türkiye Örneği”, ASAD, Yıl:2, Sayı:1, Mart 2014.
- Kökkocak Kadir, Arslan İbrahim; “Türkiye’de Yabancı Sermayenin Sermaye Birikimine Katkısı:1980-2005”, Mevzuat Dergisi Yıl:9, Sayı:109, Ocak-2007.
- Köprücü Yılmaz; “Dorudan Yabancı Yatırımların Teknolojik Yayılma ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 15, Sayı:30, ss,105-122, 2017.
- Lebe Fuat, Ş. Mustafa Ersungur; “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi”, Atatürk Ü. İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, sayfa:321-339 yıl:2011.
- Ovalı Serap; “Küresel Rekabet Gücü Açısından Türkiye’nin Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:7, Sayı:13, Yazı-2014.
- Sak Güven; “Yabancı Yatırım Olmadan Teknoloji Transferi Olmaz”, Nisan-2016, <http://www.tepav.org.tr/tr/blog/> erişim:03.05.2018).
- Saray, M. Ozan; Doğrudan Yabancı Yatırımlar İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği”, Maliye Dergisi, sayı 161, Temmuz-Aralık 2011, s.381-403.
- Saygın, Emre; “Kurumlar ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Panel Veri Araştırması”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Eylül 2017, C:3, S:3.s.287-304.

Şahin Dilek; "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:3, Sayı:19, Aralık-2015.

Şahin Emre; "Teknoloji Transferi Yöntemleri Bağlamında Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları İle Üniversite Sanayi İşbirliğinin Gelişimi" SÜ Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Yıl:2011, Sayı:2 s1-19.

Şahin, Levent; "Doğrudan Yabancı Yatırımların Ektisinin Ampirik Analizi: SADC Ülkeleri", ÇKÜ İİBF Dergisi, Yıl:2016, Cilt:6, Sayı:2.

Şahin, Levent; "Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisinin Ampirik Analizi SADC Ülkeleri", Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, Y.2016, Cilt 6, Sayı 2, ss.103-118).

Takım, Abdullah; "Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri", <http://iibfdergi.bartın.edu.tr/wp-content/uploads/2016/07/> Erişim:03.05.2018.

Ulaş Dilber; "AB'ye Yönelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu İşletmelerin Üretim Yeri Seçim Kararları", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:8, No:2 Bahar-2008.

Uzun, Sevcan;"Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri: AB'ye Üyelik Sürecinin Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2010.

Üçler Gülbahar, Kızılkaya Oktay, Bulut Ümit; "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile İstihdam Arasındaki İlişki:1989-2011 Dönemi için Türkiye Örneği", Ekonomi Bilimler Dergisi, Cilt 5, No 2, 2013.

Üner, M. Mithat; "Konaklama Sektörü Yabancı Sermaye Yatırımları ve Pazar Faktörü, H.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 15, Sayı:2, 1997, s.113-138.

Vergil Hasan, Ayaş Necla; "Doğrudan Yabancı Yatırımların İstidam Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi", İktisat İşletme ve Finans, February 2009, s.89-114.

www.atkearney.com/gbpc/foreign-direct-investment-confidence-index.(Erişim 19.07.2018).

www.exporthelp.co.za/modules/8_export_plan/distribution/factors.html.(Erişim:07/08/2018).

www.globalization101.org/factors-influencing-foreign-investment-decisions/ (Erişim: 08/08/2018).

www.integralforex.com.tr/yabanci-sermaye-hareketlerinin-doviz-kurlarina-etkisi-7887483. Erişim:14/09/2018.

www.moment-expo.com/ihracatta-dis-pazarlara-giris-yollari-ve-stratejileri, Ekim 2009, sayı 17. Erişim 12.07/2018.

www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0ab87526-c290-4bdd-94d4-b8e99e70eba9/BOP_Metaveri.pdf, Erişim: 26.4.2018.

www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4dd58e49-5e53-49d8-ac10-5bd71a9edd98/ODRapor_20173.pdf?MOD=AJPERES&CVID, s.5. Erişim 12/07/2018).

www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Denges+i+ve+Ilgili+Istatistikler:Erişim.18/09/2018.

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks. (Erişim 06/08/2018)

www.UNCTAD, 2012-2013 :s.91 (UNCTAD; *World Investment Report: Towards a New Generation of Investment Policies*, New York, 2012 and Geneva, and *World Investment Report: Global Value Chains; Investment and Trade For Development*, New York and Geneva, 2013.

www.unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx. Erişim 20.07.2018

www.uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/teslanin-hizli-sarj-istasyonlarini-turk-sirketi-uretecek/76000/76813/ erişim 12/07/2018.

www.vergidegundem.com/tr/c/document_library/get_file?uuid=39613cf5-df2e-400b-a565-2e33fe5c630a&groupId=10156. Erişim.12/07/2018).

www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018,
www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks. (Erişim 06/08/2018).

Yavan Nuri, Kara Hamdi; Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, 1 (1).

Yükseler Zafer; “Makro Ekonomik Hesaplar ve Ödemeler Dengesi”, DPT, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerleme Müdürlüğü, Haziran-1998.